

O'RTA ASRLARDA YEVROPA VA UNING SIVILIZATSIYASI

Eshpolatova Ozoda Bahodir qizi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11257324>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yevropa ilm-fani, sivilizatsiyasi va yevropani umumiy kelib chiqishi haqida ma'lumotlar berilgan va o'rta asrlarda cherkovlar ahamiyati va uni sivilizatsiyaga ta'siri haqida ham yoritilgan.

Kalit so'zlar: G'arbiy Yevropa va Sharqiy Yevropa, rim qulashi, qora o'lim, feodalizm, Italiya Vizantiya imperiyasi.

G'arbiy O'rta asrlardagi Evropaning ming yillik uzoq davrini teng bo'lmagan uzunlikdagi uchta asosiy bosqichga bo'lish mumkin. Rim qulaganidan keyin besh asrdan ko'proq vaqt o'tgach (1000 yilgacha) qorong'u asrlar deb nomlandi va moddiy tsivilizatsiya darajasining keskin pasayishiga guvoh bo'ldi. Uzoq masofali savdo qisqardi, valyuta qulab tushdi, iqtisod asosan ayirboshlashga qaytdi, shaharlar esa kichiklashdi. Savodxonlik va u bilan birga o'rganish ham yo'q bo'lib ketdi. G'arbiy Evropa jamiyati o'zini-o'zi ta'minlaydigan mulklar (yoki manorlar), keyin otliqlar (ritsarlar) va nihoyat feodalizmning kuchayishi bilan qayta shakllandi. G'arbiy Rim imperiyasining qulashi davrida allaqachon yuqori ta'sirga ega bo'lgan xristian cherkovi jamiyatdagi o'z ta'sirini kuchaytirdi. Taxminan 1000 yildan 1350 yilgacha bo'lgan yuqori o'rta asrlar davri O'rta asr sivilizatsiyasining yuqori suv belgisi bo'lib, butun Evropada paydo bo'lgan baland soborlar va ulkan qal'alarda mustahkam meros qoldirdi. Taxminan 1350 yildan 1500 yilgacha kech o'rta asrlar davri zamonaviy Evropaning paydo bo'lishini ko'rgan o'tish davri edi. Bu Qora o'lim bilan ochildi, u Yevropa bo'ylab tarqalib, uning aholisining uchdan bir qismini o'ldirdi va jamiyatga katta ta'sir ko'rsatdi. Bu Italiya Uyg'onish davri, Konstantinopolning qulashi, kashfiyotlar davri va bosma nashrlarning tarqalishi kabi o'zgarishlar bilan yakunlandi. Ta'rifga ko'ra, O'rta asrlar Evropasi tsivilizatsiyasi Evropada joylashgan. Biroq, bu xususiyatlar nuqtai nazaridan biz o'rta asrlar jamiyati bilan bog'laymiz – feodalizm, ritsarlik, xristian olami va boshqalar – joy vaqt o'tishi bilan o'zgardi va hech qachon butun Evropani qamrab olmadi. Masalan, Shimoliy Italiya va Sharqiy Yevropaning katta qismi hech qachon to'liq feodal jamiyatlarga aylanmagan; Ispaniyaning katta hududlari ko'p asrlar davomida xristian olamiga tegishli emas edi; ritsarlik tushunchasi faqat o'rta asrlarda nisbatan kech paydo bo'lgan va hokazo. Jamiyatning ko'pgina o'rta asr elementlarining ildizlari o'zlarining geografik kelib chiqishi kech Rim imperiyasi viloyatlarida, asosan Galliya (Fransiya), Ispaniya va Italiyada bo'lgan. Rim imperiyasi parchalanib, bu viloyatlar vahshiy qabilalar tomonidan bosib olinsa, rim va nemis madaniyatlari o'rtasidagi sintez natijasida oxir-oqibat taniqli "feodal" jamiyat paydo bo'ldi – bu O'rta asrlar Evropa sivilizatsiyasining o'ziga xos xususiyatlaridan biridir (garchi "feodalizm" so'zi ma'lum bir ma'noni talab qiladi. Ehtiyotkorlik bilan ishlash). Bu qadimgi G'arbiy Rim imperiyasining hududlarini Sharqiy Rim imperiyasidan ajratib turadi. Bu erda Rim hokimiyati markazi Konstantinopolda joylashgan g'arbga qaraganda ming yil uzoqroq yashadi. Zamonaviy olimlar buni Vizantiya imperiyasi deb ta'riflaydilar va u Sharqiy Evropaning ko'p qismiga ta'sir qildi. G'arbiy Evropa, shuningdek, Shimoliy va Markaziy Evropaning bir xil madaniy hamjamiyatning bir qismiga aylangan qismlari o'rta asrlarda juda aniq jamiyatni tashkil etdi: ildizlari kech Rim imperiyasining nasroniy, lotin tilida so'zlashuvchi viloyatlarida va germanlarda yotardi. Ularning o'rnini egallagan shohliklar. Vaqt o'tishi bilan bu tsivilizatsiyaning chegaralari o'zgardi. Chekka hududlar qo'shildi: 6-asrda Angliya, 7-asrda Quyi

mamlakatlar, 8-9-asrlarda nemis xalqlari, 10-11-asrlarda Skandinaviya va g'arbiy slavyan xalqlari. Ayni paytda, 8-asrning boshlarida musulmonlar uni bosib olganlarida Ispaniyaning katta qismi yo'qolgan va faqat asta-sekin qayta tiklanganCherkov O'rta asrlarda Evropada hayotning barcha jabhalariga kuchli ta'sir ko'rsatdi. Darhaqiqat, cherkovning Evropa jamiyatidagi o'rne shunday ediki, o'rta asrlardagi evropaliklar o'zlarini "xristian olami" – nasroniylar olamida yashaydilar deb ta'riflagan.

Hayotning barcha muhim daqiqalari – tug'ilish, nikoh, o'lim – cherkov nazorati ostida edi. Ta'limda cherkov a'zolari ustunlik qilgan va Evropadagi o'rta asr olimlarining aksariyati ruhoniylar a'zolari edi.

References:

1. Murzayev E. M. Yevropa va Osiyoning geografik chegaralarini qaerdan topish mumkin? AN SSSR, ser. Georg., 4, 1963.
2. Britannica. Yevropa haqida ma'lumot
3. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
4. Larousse Ensiklopediyasi. Yevropa
5. National Geographic Atlas of the World (7th ed.). Washington, DC: National Geographic. 1999. ISBN 0-7922-7528-4. (68 va 90-betlar)